

DOI 10.36074/logos-04.04.2025.077

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ПІДРОЗДІЛІВ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СРСР, США ТА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

Кришній Павло Іванович¹, Ярошов Микола Іванович²

1. Ад'юнкт кафедри Десантно-штурмових військ
Національний університет оборони України, УКРАЇНА
ORCID ID: 0000-0001-9705-1610

2. начальник науково-дослідної лабораторії кафедри Десантно-штурмових військ
Національний університет оборони України, УКРАЇНА
ORCID ID: 0009-0006-7116-9956

У другій половині ХХ століття багато країн світу, зокрема СРСР, Велика Британія, США, Ізраїль, Франція, Німеччина, Австралія, Нова Зеландія, Китай, Таїланд та інші, активно створювали підрозділи спеціального призначення, які ставали невід'ємною частиною їхніх збройних сил. Це був час, коли військова наука швидко розвивалася, а світові конфлікти набували нових форм. Спеціальні підрозділи ставали відповіддю на зміну характеру війни – тепер важливою була не лише масова армія, а й мобільні, високо підготовлені групи, здатні виконувати завдання в глибокому тилу противника.

Виникнення сил спеціального призначення в *СРСР* було зумовлене загрозою нової реальності – появою у ймовірних противників мобільних засобів ядерного нападу, які могли завдати ударів по території Радянського Союзу за лічені хвилини. Протидіяти такій загрозі традиційними методами було майже неможливо: час від виявлення ракетної установки до прийняття рішення про її знищення міг виявитися занадто довгим. Наприклад, американські ракети “Першинг-1А” могли бути приведені в бойову готовність всього за десять хвилин, що значно ускладнювало можливість їхнього знищення завчасно. Це створювало потребу в елітних розвідувально-диверсійних загонах, здатних діяти безпосередньо в тилу ворога [1, С. 12].

Зважаючи на це, 24 жовтня 1950 року в СРСР була підписана Директива Військового міністра № ОРГ/2/395/832 з грифом “Секретно”, яка поклала

початок створенню підрозділів спеціального призначення, що мали виконувати завдання глибинної розвідки. Ці підрозділи отримали завдання не лише вести розвідку, а й при необхідності самостійно знищувати виявлені об'єкти противника. Таким чином, у складі загальновійськових та механізованих армій, а також у ряді військових округів, розпочалося формування окремих рот спецпризначення, кожна з яких налічувала 120 осіб [1, С. 18].

Підготовка розвідників була суворою: вони навчалися діяти в складі малих мобільних груп по 8-10 осіб, виконуючи операції в найскладніших умовах. Кожна рота складалася з двох розвідувальних взводів, взводу радіозв'язку та навчального взводу. Підбір особового складу здійснювався з числа солдатів і сержантів, які мали не менше двох років служби [1, С. 18].

Проте вже у 1953 році через скорочення збройних сил більшість цих підрозділів було розформовано, залишилося лише 11 рот. Утім, досвід їхньої діяльності переконав військове керівництво у необхідності створення ще більш потужних і самостійних структур [1, С. 76].

У січні 1957 року керівник оперативної розвідки генерал-майор Шерстнев направив службову записку начальнику Генерального штабу, в якій запропонував переформатувати роти у три великих загони або центри спецпризначення, доповнивши їх авіаційною підтримкою. Замість цього 29 серпня 1957 року було ухвалене рішення про створення п'яти окремих батальйонів спецпризначення, які отримали підпорядкування командувачам військових округів. Одночасно три окремі роти були збережені та переведені на нову організаційну структуру [1, С. 77].

Комплектування батальйонів здійснювалося ретельно: відбиралися найкращі військовослужбовці, переважно фізично загартовані молоді люди, які мали середню освіту та були придатними до служби у повітрянодесантних військах. Так поступово в СРСР формувалися справжні елітні частини, здатні виконувати завдання, які були не під силу звичайним військовим підрозділам.

Аналогічні процеси відбувалися і в інших країнах. Наприклад, у *Великій Британії* після закінчення Другої світової війни більшість підрозділів спеціального призначення було розформовано. Однак швидко стало зрозуміло, що у нових умовах вони залишаються вкрай необхідними. Особливо це проявилось під час конфлікту в Малайї, де британцям протистояли партизанські загони. Для боротьби з ними у 1947 році було сформовано 21-й полк SAS, який став основою для подальшого розвитку сил спеціального призначення в країні. У 1952 році було створено 22-й полк SAS, а в 1959 році – 23-й полк SAS, який спеціалізувався на операціях із виживання та розвідки [2, С. 181].

SECTION 28.
HISTOIRE, ARCHÉOLOGIE ET CULTUROLOGIE

У США підрозділи спеціального призначення почали створювати у 1950 році, коли стало зрозуміло, що нові військові конфлікти потребують мобільних і високо підготовлених військових формувань. Війна у Кореї остаточно переконала американське керівництво у важливості таких частин. Уже у 1952 році в сухопутних військах США з'явилися 10-те і 77-ме повітряно-десантні угруповання, які стали першими великими підрозділами спецпризначення у складі американської армії [3, С. 27].

Висновки. Таким чином, 1950-ті роки стали визначальним періодом у розвитку сил спеціального призначення в усьому світі. Держави по-різному підходили до їхнього формування, враховуючи власний досвід і військові потреби. Однак спільною рисою було те, що всі вони усвідомили важливість елітних мобільних підрозділів, здатних діяти самостійно, швидко адаптуватися до нових умов і виконувати завдання, які не під силу звичайним військам. Це був новий етап у розвитку військової справи, що заклав основу для сучасних спецпідрозділів, які сьогодні відіграють ключову роль у воєнних конфліктах по всьому світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- [1] Kozlov, S. V., & others. (2009). *Spetsnaz GRU: Ocherki istorii. Istoricheskaya entsiklopediya v 4 knigakh. [Kn. 2.] Istoriya sozdaniya: ot rot k brigadam. 1950–1979 gg.* Moscow, Russia: SPSL, Russkaya panorama.
- [2] Sliusarenko, A. V. (2019). *Tvorennia ta zastosuvannia sukhoputnoho komponenta syl spetsialnykh operatsii (druha polovyna XX – pochatok XXI st.)* (Doctoral dissertation, National Academy of Land Forces named after Hetman P. Sahaidachny). Lviv, Ukraine.
- [3] Viedienieiev, D. V., Bystrukhin, H. S., & Semuka, A. I. (2010). *Hostri kihti orla. Syly spetsialnykh operatsii SSHA: istoriia ta suchasnist.* Kyiv, Ukraine: K.I.S.